

ИДЕЈА НИРВАНИЗМА У ЗБИРЦИ „КРОЗ КЛАНЦЕ ЈАДИКОВЦЕ” НЕНАДА МИТРОВА

Поетски простор песника снажне експресивности и истанчаног лирског израза, можемо са сигурношћу рећи, остао је неправедно запостављен у оквирима домаће литературе. Три до сада објављене песничке збирке⁸⁸ показале су извесно сазревање и промену песничког дискурса, од благог сентиментално-романтичарског стила и римованог стиха, па све до готово авангардног израза, опредмећеног у слободном стиху, ослобођеном артизма и осећајног патоса. Снага и највећи уметнички домети, обухваћени су збирком *Кроз кланце јадиковце*,⁸⁹ која Алфреда Розенцвајга, односно Ненада Митрова, приказује као песника јаке индивидуалности и богате ерудиције. Сав урођен у књижевни рад, Ненад Митров је у својој поезији остварио интимни дневник патње и бола. Елегичан лирски тон препун туге, суза и очајања, прожима сваки стих ове поетске исповести. Трагизам због судбине духа у тамници тела, песник изражава на свакој страници збирке. Немогућност достизања пуноће живота, услед властитог удеса, неприхватања и неразумевања, јесу оно због чега Митровљева поезија нагиње ка песимизму, тами и смрти.

Песничка збирка из 1928. године већ насловом слуги о лирском тону који ће бити доминантан, јер је на самом почетку песник назначио да је за њега живот ход по мукама. Састављена од уводног песничког монолога, ова рефлексивно филозофска књига представља садржински кохерентно издање. Тридесет четири песме показују, међутим, нехомогеност у формалном смислу, песниково казивање је каткад у изузетно дугим стиховима, строфе су неједнаке дужине, не постоји утврђена схема риме, песник показује недоследност у компоновању стихова. Рима је и у овој збирци, као и у збирци *Две душе*, очувала музикалност и

⁸⁸ Овде се мисли на самосталне збирке: *Две душе* (Нови Сад 1927), *Кроз кланце јадиковце* (Загреб 1928) и циклус песама „Беспуће црнога спруда” у оквиру књиге *Три према један за поезију* (Нови Сад 1934, са Ж. Васиљевићем, М. Лесковцем и Д. Микићем).

⁸⁹ Највећа заступљеност песама из збирке *Кроз кланце јадиковце*, присутна је у малобројним антологијама, чији аутори препознају тежину и вредност Митровљеве песничке речи, нпр. Гојко Тешић неке од њих је уврстио у *Антологију јесништва српске авангарде* (Нови Сад 1993).

оно што не можемо да порекнемо јесте изузетно версификаторско умеће песника у појединачним песмама. Упркос нескладу, на плану композиције збирке, што је иманентно песниковом унутрашњем осећању потиштености и несналажења услед своје физичке деформисаности и неуклапања у пожељну и прихватљиву телесну форму, јединство збирке *Кроз кланце јадиковце*, уопштено говорећи, чува оно што Јован Деретић назива „напором песника да свој лични удес уздигне до метафизичке побуне против судбине”.⁹⁰ Та метафизичка побуна и њена еманација у песничком остварењу Ненада Митрова, у оквиру збирке *Кроз кланце јадиковце*, биће предмет интересовања у даљем тексту.

Када Радомир Константиновић⁹¹ тврди да је Ненад Митров анахроничан песник, који риму и ритам дугује песницима пре „Деветнаесте”, мисли на сентиментализам који га води путем конвенционалног израза. Иако са анализом овог песника неоправдано каснимо више од пола века, не можемо се сложити са тврдњом да је Митровљев песнички израз био без осећања за време у коме је настајао. Веома је тешко обухватити све што је Митров написао, будући да је демонстрирао моћ промене и надоградње. Несумњиво, песник који је „ради Леопардија научио италијански, ради Бодлера француски, сав био урођен у античку поезију и изучавање будистичке философије и песништва”,⁹² морао је бити упућен у савремене токове али и спреман да примени научно, по потреби или личном осећају. Збирка *Кроз кланце јадиковце* садржи нешто од поезије уклетих песника. Бодлеријанство се манифестује у виду побуне, сатанске гордости и негирања спаситеља. На више места у збирци песник понавља да је „лишен Бога и вере” („Недокучне тајне”) и као „промашени напор стваралачке моћи”, („Израђављен, сатрвен”), као онај кога је Бог напустио, врхунац отпадништва остварује у стиховима песме „Маказе амо!”.⁹³ Бласфемично ругање творцу, као невештом креатору, који

⁹⁰ Јован Деретић, *Крајка историја српске књижевности: Авангарда*, у: rastko.rs/knjizevnost/jderetic_knjiz/, датум посете: 30. децембар 2013.

⁹¹ Радомир Константиновић, *Биће и језик: у искусињу јесника српске културе двадесетог века*, Нови Сад – Београд 1983, 503, 507.

⁹² Младен Лесковац, *Чланци и есеји*, Нови Сад 1949, 158.

⁹³ Радомир Константиновић као закључак анализе ове песме наводи да је Митров показао „бодлеријанство онога који је узалуд тражио оца, налазећи, као и сам Бодлер, свуда само очуха, бодлеријанство изнуђеног отпадништва одбаченог сина, оно које је у сатанизму, у само-разарању као једино могућном стварању, у гордости одбаченог и порекнутог који може да постане субјекат једино разарањем себе као објекта туђе воље, који без наде у било који систем спасења, једино твораштво може да нађе у само-разарању и чија побуна против света иде побуном против себе као објекта тог истог система.” у: Р. Константиновић, нав. д., 524.

је створио човека по своме лику, а потом се поиграо са песничким субјектом, наменивши му незграпну и наказну форму, доводи до екстатичне освете у виду аутодеструкције. Судбински уклетни песник проналази начин, прво у песми а потом и у стварном животу, да оконча агонију живота на коју је био рођењем, дакле неком туђом, несазнајном силом, осуђен. Гротескни приказ тела, као „хрпе плесниве плоти”, водило је песника не само до раскида са Богом, већ и до разрачунавања са светом, који му је наносио бол. Та патња је произвела цепање песничког унутрашњег бића на тело и свест, коју је требало одлободити, јер другог начина за постизање хармоније, односно, њихово поновно стапање, у свету без Бога, није било могуће постићи. У „Оди силноме ништа” песник се иронично и претећи обраћа највишем творачком космичком уму, при чему атеизам достиже свој врхунац. На пиједесталу више нема помена било каквог Бога, светом управља ништавило, сила „горда, пуста” и „савршено” слепа, односно неосетљива за своје дело.

Ненад Митров је предосетио своју будућност: за њега и сличне њему, по пореклу или дефекту било које врсте, у освит Другог светског рата, није био предодређен опстанак. Ту се сад говори о селекцији људској, оној која само иде у прилог чињеници да је стварност нека космичка лакрдија. Судбински уклетни песник, Митров у збирци *Кроз кланце јадиковце* показује, међутим, потребу за неком трансценденцијом, као могућим системом спасења. На овом месту долазимо до онога што Хуго Фридрих, у *Стируктури модерне лирике*,⁹⁴ назива дисонанцом, наилазимо истовремено на безбожништво и покушај сједињења са неком метафизичком интелигенцијом. Тај вапај за узлетом у области врховне истине и вредности бесмртних, песник исказује већ у „Балади о свести и пустињи”. Песнички монолози, нарративна проза којој су и симболисти били склони, стоји као увод у збирку. Комплетан утисак овог песничког пролога упућује на источњачка религијска учења.⁹⁵ Ова песничка медитација садржи термине, којима директно сугерише будистичка схватања (инкарнација, нирвана, врховна истина), а према тумачењу будизма Владете Јеротића у књизи *Прејече хришћанства* читамо да је узрок патње заслепљујућа жеља или жеђ, коју је неопходно савладати ради остваривања непомућеног мира или нирване. Нирвана у овом контексту значи „утрнуће унутар бића запаљеног ватром пожуде, мржње,

⁹⁴ Хуго Фридрих, *Стируктура модерне лирике: од средине 19. до средине 20. века*, Нови Сад 2003.

⁹⁵ Владета Јеротић, *Прејече хришћанства*, Београд 2007.

обмане”. Код Митрова, у „Балади о свести и пустињи”, сусрећемо жеђ, и пожар пламен пустиње, који тражи угаснуће, те бисмо их могли приписати утицају будистичке симболике.

Борба која се одиграва је на нивоу свести и песник већ на почетку збирке тражи стапање са трансценденцијом како би остварио ослобађање:

„у надахнућу најдубље негације, себе саму бестрага искоренити, уништити себе потпуно, без иједне цигло трунчице остатка –

Те да се душа – ах, она! Моја душа – сушта моја душа, чедна, чиста, неначета, ничим неокаљана, неспутана ничим, укаже у свој својој лепоти, у свем своме блаженоме нирванском торжеству...”

Митров је насловио овај свој пролог баладом и исход је јасан, никаквог просветљења нема, лирски субјекат је неспособан за тако нешто и остаје заробљен у „густој, паучинастој пређи смицилица земаљских, ништавних релација и стварности апсурдне” („Балада о свести и пустињи”). Иронија и још убојити сарказам, фреквентни у збирци, не допуштају удаљавање од приземног, чулног, земаљског.

Запитаћемо се откуд интересовање Јеврејина за источњачка учења? Због чега је код песника немала заокупљеност појмовима везаним за будизам? Из свега до сада наведеног, одговор је јасан, песнику је била потребна идеја о могућности спасења, када је већ спаситељ ускраћен. Још један наш велики песник призива предрационалне сфере у својој поезији и познаје поглед Нирване, а Митров, као велики ерудита, морао је бити добро упознат са тим песничким „случајем”. Видовити претходник, песник *Ушойљених дуца*, Владислав Петковић Дис, седамнаест година пре Митрова, својом поезијом наслутио је, такође, властиту смрт. Није само та пророчка, песничка визија заједничка двојници уклетих песника, асоцијативно подручје је у овом случају далеко шире. На почетку збирке *Кроз кланце јадиковце* читамо песму под називом „Пустоловина једне душе”. Песма говори о паду у живот из преегзистенције. Тај пад је библијски грешан и као такав осуђен је на кајање. На почетку Дисове збирке, у „Тамници”, читамо такође о паду, али овога пута у првом лицу и без свести о греху, односно, песник брише било какву теолошку контекстуализацију. Код Диса је тамница живот, рођењем се одвојио од етеричних висина, које сад може само да сања и да слути. Везујући се за земљу, остаје без својих звезда, дакле без онога што је суштинско, осуђен само на привиде. Митров је, за разлику од Диса, далеко баналнији у приказу човековог рођења. Код њега нема већер

померања од устаљене представе о паду у живот. И док код Диса песнички субјекат прихвата и живи тамницу, односно живот, код Митрова је тамница тело а живот је тортура, па самим тим нема могућности мирења. Миодраг Павловић назива „Тамницу” „малом Дисовом космогонијом” која се бави само епизодом човека. Митровљева „Пустоловина” се бави проклетством властитог рођења, стих „душа се у сниској изби згурила” јасно упућује на несрећу болешљивог и погуреног песника коме је преегзистенцијални преступ био потребан да оправда властито постојање.

Јован Деретић, анализирајући Дисову поезију налази низ мотива као што су „сан без снова”, „утрнуће жеље”, „прелазак из бића у небиће”,⁹⁶ називајући их нирванистичким, у складу са „Нирваном”, по њему, главном песмом из тог круга. Они се по Деретићу, манифестују у суморним јесењим сликама или у пролазности времена. Нирвана је код Диса материјализована: „И нирвана имала је тада / Поглед који нема људско око / Без облика, без среће, без јада, / Поглед мртав и празан дубоко.” У овом случају, Нирвана је са ове стране живота, односи се на празнину и мрак живота-Тамнице, однос према њој је негативан. Код Митрова је оно што би могло да представља Нирвану задато у песми „Сједињење”: „кад допловим Острву Мира – спасен утопљеник – / ја скрушен ћу пред Њу се бацит, пред тужну белу Госпу”. Потом је, као и код Диса, песник приметио поглед: „из Њене тад зенице поглед бескрајан се сручи / и на мом се печалном лику лагано расцвета / у пупоља безброј, где трепте ах! Тисућу сета / и одсеви давнашњих суза, ко сићушни лучи.” Митров нема негативан однос према Нирвани, она је материјализована као жена, са којом се остварује сједињење, платоновски речено проналази половина која је била изгубљена. С обзиром да је песник вечити љубавни страдалник, спутан у својим осећањима, она су резервисана за ону страну живота где ће постати целовита „душа, кристална и бела” у окриљу „светог, бујног Ништа”. Дакле, упркос многобројним различитостима, ова два песника затварају круг од преегзистенцијалног, преко рационалног, до чежње за повратком у етеричне висине пре пада. И један и други налазе начине да комуницирају са тим предрационалним простором: Дис помоћу сна, Митров уз помоћ медитације. Душа или свест, толико је уздигнута код Митрова, да служи одбрани против егзистенцијалног ништавила.

⁹⁶ http://www.rastko.rs/knjizevnost/jderetic_knjiz/jderetic-knjiz_09.html
датум посете: 30. децембар 2013.

У „Оди силноме ништа” Митров истиче да ће до уздицања вредности душе доћи „с ону страну гроба”. Нема негативног односа према смрти, она се ишчекује као могућност просветљења. Фасцинираност оријентом, врхунац достиже у песми „Пагода”, у којој песнички субјекат маштом ствара асоцијативне везе са будистичким аскетом, остављајући на крају могућност свог поистовећења са самим Готамом. Могућност пресељења у „Станишту спаса” на нивоу је слутње, оно се само у даљини беласа и чини нам се да песник изражава своју сумњу и несигурност у успех: „изнађи спасоносног циља сребрну нит! – Бадава // Бадава све трагање твоје! У дну тамничког свода, / к’о извесност једина прети минотаурска глава / неукротљива очаја! Док унакрст ровитог пода, / посрнулих напора мноштво обеснажено чмава...”

Последња песма у збирци, „Златна зграда”, представља слом сваке наде у спасење и предавање песничког субјекта овоземаљском страдању. На чудан начин, ово је песма изразитог оптимизма, јер песник предност даје животу, ма колико је болно искуство за њега: „Још моју машту илузије и таштине честе плене. / Поводљиву је тако вуку за шарених нада нит, / док као збиља пред њом лебди будућности лепше мит / о подмлађеним стихијама мог живота што сад вене.” Немогућност постизања просветљења, слом спасоносног система јога и Таов благородни мир нису песнику помогли у постизању космичке инкарнације. Тај слом је узрокован празном идеалношћу.⁹⁷ Песнички субјекат тежи успењу али је оно далеко, бесадржајно и служи само покушају бекства од баналног света. Код Митрова уочавамо велику жељу да се побегне из стварности, која је сама по себи тешка и туробна, али истовремено он нема куд, јер је немоћан да „верује у неку садржајно опредељиву и смислом испуњену трансцендију или да је створи”.⁹⁸ Интелектуализам Ненада Митрова егзистира на равни заноса који остаје празан и неспособан за било какво прочишћење од баналности, ма колико покушавао да је досегне.

⁹⁷ Хуго Фридрих, *Структура модерне лирике*, нав. д., 47.

⁹⁸ Исто, 49.